Kart og Plan

Scandinavian University Press

POPULÆRVITENSKAPELIG ARTIKKEL

Årgang 119, nr. 2-2026, s. 139–153
ISSN online: 2535-6003
DOI: https://doi.org/10.18261/kp.119.2.5
Mottatt: 13. februar 2026
Akseptert: 23. februar 2026
Publisert: 19. august 2026

Regenerativt reiseliv gjennom aktiv besøksforvaltning og stedssensitiv planlegging

Regenerative Tourism Through Active Visitor Management and Place-Sensitive Planning

Knut Bjørn Stokke
Dr. Philos, førsteamanuensis, Institutt for by- og regionplanlegging, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU)
knut.bjorn.stokke@nmbu.no

Ann Heidi Hansen
Ph.d., rådgiver, Nordland fylkeskommune
annhan1@nfk.no

Jan Vidar Haukeland
Ph.d., seniorforsker, Transportøkonomisk institutt (TØI)
janvidar.haukeland@toi.no

Inger-Lise Saglie
Ph.d., professor, Institutt for by- og regionplanlegging, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU)
Inger-lise.saglie@nmbu.no

Morten Clemetsen
Ph.d., professor, Institutt for landskapsarkitektur, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU)
morten.clemetsen@nmbu.no

Hilde Olaug Wika
Høgskolekandidat i hotell- og reiselivsfag, rådgiver, Nordland fylkeskommune
hilwik@nfk.no

Rannveig Klæboe Essarti
Høgskolekandidat i kulturarbeid, rådgiver, Nordland fylkeskommune
raness@nfk.no

Copyright © 2026 Artikkelforfatter(e). Denne artikkelen er publisert med åpen tilgang (open access) under vilkårene til Creative Commons CC BY 4.0 lisensen (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Sammendrag
Et økende antall turister har det siste tiåret skapt en debatt rundt begrepet besøksforvaltning. Nordland fylkeskommune har vært en pådriver i kunnskapsutviklingen, blant annet gjennom sitt pilotprosjekt om besøksforvaltning. I artikkelen blir ambisjonene om regenerativ reiselivsutvikling gjennom stedssensitiv planlegging og aktiv besøksforvaltning utforsket og diskutert, med bakgrunn i erfaringer fra Nordland. Dette blir gjort både ut fra et praksis-perspektiv sett fra Nordland fylkeskommune og fra et forskerperspektiv gjennom LANDTIME-prosjektet og en studie av bygda Halsa i Meløy kommune. Et sentralt premiss for regenerativt reiseliv er stedssensitiv planlegging, dvs. at reiselivet må utvikles i tråd med det enkelte steds behov og forutsetninger, og at næringen må bidra til aktivt å forbedre lokalsamfunn.

Nøkkelord
besøksforvaltning, regenerativt reiseliv, stedssensitiv planlegging, Nordland

Abstract
An increase in tourist numbers has created a debate around the concept of visitor management. Nordland county council has been a driving force in the development of knowledge, including through its pilot project on visitor management. The article explores and discusses ambitions for regenerative tourism development through place-sensitive planning and active visitor management, based on experiences from Nordland. This is done both from a practice perspective, as seen from Nordland county council, and from a research perspective through the LANDTIME project and a study of the community of Halsa in Meløy municipality. A central premise for regenerative tourism is place-sensitive planning, i.e., that tourism must be developed in line with the needs and conditions of the individual place, and that the industry must contribute to actively improving local communities.

Keywords
Visitor management, regenerative tourism, place-sensitive planning, Nordland

Innledning

Økt besøk har det siste tiåret skapt debatt og bidratt til kunnskapsutvikling rundt begrepet besøksforvaltning. Utviklingen skaper både nye muligheter og flere utfordringer med hensyn til både natur og berørte lokalsamfunn. Nordland fylkeskommune har vært en pådriver i kunnskapsutviklingen, blant annet gjennom sitt pilotprosjekt om besøksforvaltning (2018–2022). På bakgrunn av innsikten som ble bygget opp i prosjektet, har fylkeskommunen sett betydningen av en strategisk besøksforvaltning for å håndtere utfordringer og for å bidra til den utviklingen som er ønsket lokalt. Den nye reiselivsstrategien til fylkeskommunen ble vedtatt i 2023 og fastsetter at dette skal være en «samfunnsorientert reiselivsstrategi og mobilisering for overgangen til et regenerativt reiseliv» (Nordland fylkeskommune, 2023a, s. 51).

NMBU har i løpet av de siste årene samarbeidet tett med Nordland fylkeskommune i arbeidet med besøksforvaltning, først gjennom utvikling og utprøving av EVU-kurset «Bærekraftig besøksforvaltning og levende lokalsamfunn» i Nordland 2021. Erfaringene var gode, og kurset ble derfor videreført i Vestland i 2023 og for hele landet i 2025. Gjennom samarbeids- og kompetanseprosjektet LANDTIME (2021–2026) har NMBU og TØI forsket på hvordan utvalgte kommuner i fylkeskommunens pilotprosjekt har integrert besøksforvaltning i overordnet areal- og samfunnsplanlegging etter plan- og bygningsloven (PBL), i nært samarbeid med Nordland fylkeskommune. Vi har tidligere skrevet en artikkel sammen om erfaringer fra Lofot-kommunene Moskenes, Flakstad, Vestvågøy og Vågan (Stokke et al., 2023). I denne artikkelen vil vi dele erfaringer fra bygda Halsa i Meløy kommune og se på hvordan de lokalt har arbeidet med planarbeid for å utvikle stedet til en innfallsport for besøkende til Saltfjellet-Svartisen nasjonalpark.

I den regionale reiselivsstrategien til Nordland fylkeskommune fra 2023 legges det vekt på at det regenerative perspektivet har en ambisjon om å gå lenger enn bærekraft. Det handler ikke bare om å minimere skade og negative effekter («sustain»), men om aktivt å gjenoppbygge og forbedre natur, samfunn og økonomi («restore and regenerate») (Nordland

fylkeskommune, 2023a). Tankesettet er spesielt aktuelt med tanke på to av de største globale samfunnsflokene – tap av naturmangfold og klimakrise. Dersom man skal lykkes med å håndtere disse flokene, er det behov for å se på de grunnleggende systemene som er med på å bidra til krisene. Med bakgrunn i det regenerative perspektivet stilles det derfor spørsmål ved dagens dominante økonomiske logikk med hovedfokus på (evig) vekst og vektlegging av økonomiske og kvantitative verdier. Regenerativt reiseliv vektlegger at utvikling av reiseliv skal skje på stedets premisser, som krever stedssensitiv planlegging (Stokke & Clemetsen, 2022). Dette leder oss til artikkelens to problemstillinger: *Hva er Nordland fylkeskommunes erfaringer med besøksforvaltning og det å legge til rette for en regenerativ utvikling av reiselivet? Hvordan kan stedssensitiv planlegging og besøksforvaltning med utgangspunkt i lokalsamfunnenes perspektiver bidra til en regenerativ reiselivsutvikling bygget på stedets premisser?*

Den første problemstillingen belyses gjennom Nordland fylkeskommunes erfaringer med besøksforvaltning og regional strategi for regenerativt reiseliv. Den andre belyses gjennom LANDTIMEs forskning på Halsa-samfunnets eget initiativ og prosess med mulighetsstudie og påfølgende reguleringsplan hvor utvikling som innfallsport til Saltfjellet-Svartisen nasjonalpark står sentralt. At et lokalsamfunn selv initierer og utarbeider en reguleringsplan, med støtte fra kommunen, finner vi veldig interessant, og som et godt utgangspunkt for stedssensitiv planlegging.

Framvekst av regenerativt reiseliv og stedssensitiv planlegging

Begrepet *regenerativt* ble først anvendt på hvordan landbruket kan bidra til forbedret jordkvalitet og økt biologisk mangfold, hvor det å gjenskape noe som er skadet, står sentralt (Almås, 2025). Etter hvert har begrepet bredt seg til andre samfunnsområder, som reiselivet. I en review-artikkel over regenerativt reiseliv påpeker Bellato & Pollock (2023) at et viktig utgangspunkt er begrepet «living systems» hvor alt er gjensidig avhengig av hverandre, bl.a. forholdet mellom mennesker og deres omgivelser med fokus på både naturlige, sosiale og kulturelle funksjoner og verdier. Et annet kjennetegn er å sette stedet hvor reiselivet utspiller seg i sentrum, med tanke på å styrke lokale sosialøkologiske systemer og økonomi. I mye av reiselivslitteraturen blir det antatt at reiselivet har en positiv effekt på lokalsamfunnene. Det er imidlertid en økende erkjennelse av at det ikke alltid er tilfellet, for eksempel dersom aktivitetene er preget av eksterne og industrielle reiselivsaktører og/eller hvor målet i hovedsak er økonomisk vekst eller vekst i volum. Problemer oppstår når man får flere gjester enn det stedet tåler (Saarinen, 2019). I det regenerative perspektivet er man opptatt av hva lokalsamfunnet ønsker, ikke hva det «tåler».

Ifølge Bellato et al. (2022) er et grunnleggende prinsipp for regenerativt reiseliv å sette stedet i sentrum og søke en dypere forståelse av potensialet i steder og lokalsamfunn ved å legge det unike ved hvert sted til grunn. Reiselivet skal være en bidragsyter til å realisere dette potensialet gjennom aktivt samarbeid med innbyggerne. Noe av det samme påpekes av King (2022), som framhever at naturens og lokalbefolkningens behov må prioriteres framfor økonomisk fortjeneste, for å kunne oppnå et regenerativt reiseliv.

I Clemetsen et al. (2021) argumenteres det for å betrakte et besøksmål ikke som en destinasjon, men som en møteplass mellom besøkende og lokalbefolkning. Mange turister ønsker unike og ekte opplevelser i møte med levende steder og mennesker (Haukeland et al., 2021). Det å legge til rette for felles møteplasser mellom besøkende og lokalbefolkning kan derfor bidra til å styrke stedets attraktivitet og sosiale samhandling. Dette fører oss til begrepet «stedssensitiv planlegging», som kjennetegnes ved at man må ta utgangspunkt i stedets egenart og folks relasjoner til sitt sted og sitt landskap (Stokke & Clemetsen, 2022).

Tradisjonell arealplanlegging har fått kritikk for å være «stedsblind», hvor man har fokusert ensidig på areal og ikke på folks relasjoner til sitt sted (Nyseth et al., 2018). På samme måte kan man argumentere for at tradisjonell reiselivs- og destinasjonsplanlegging har vært for ensidig opptatt av bedriftsøkonomisk lønnsomhet og konsum av stedet (Clemetsen et al., 2021). Et relevant perspektiv i den forbindelse er Europarådets landskapskonvensjon, som Norge har ratifisert, som definerer landskap «som et område, slik folk selv oppfatter det» (European Union 2000). Det legges særlig stor vekt på «hverdagslandskapet» der folk bor og arbeider.

En aktuell metode for å fange opp folks relasjoner til sitt sted er landskapsressursanalyse, som består av to komponenter: en *landskapskarakteranalyse* med fokus på stedets egenart og særpreg, og en *stadkjensleanalyse* (fra det engelske begrepet «sense of place») som belyser folks relasjoner til sitt landskap (Clemetsen & Stokke, 2014). Disse metodene øves og anvendes under feltarbeidet både i masterkurset «Regional landskapsplanlegging og lokalsamfunnsutvikling» som er gjennomført hver høst siden 2009 i ulike norske regioner, og i det tidligere nevnte EVU-kurset «Bærekraftig besøksforvaltning og levende lokalsamfunn». Vår erfaring fra disse kursene tilsier at et relasjonelt landskapsperspektiv i tråd med landskapskonvensjonen kan bidra til frigjøring fra et ensidig fokus på arealstyring, til en mer integrert, stedssensitiv, lokal planlegging hvor bevisstgjøringen om mennesker og deres tilhørighet til sine landskap og lokalsamfunn blir mer framtredende. Det kan argumenteres for at stedssensitiv planlegging er en forutsetning for å kunne oppnå et regenerativt reiseliv.

Metode

Artikkelen bygger på erfaringer fra Nordland fylkeskommunes pilotprosjekt om besøksforvaltning og arbeidet med den regionale reiselivsstrategien for fylkeskommunen, hvor man fikk etablert det regenerative perspektivet.

Det forskningsmessige datagrunnlaget i artikkelen bygger på intervjuer med representanter for Meløy kommune og Halsa-samfunnet i to omganger (mars 2023 og mai 2024). I den første runden hadde vi i hovedsak møter med representanter for Meløy kommune (ordfører og ansatte i ulike avdelinger), mens lokale innbyggere og representanter for lokalt næringsliv og organisasjonsliv i Halsa ble intervjuet i den andre runden. Vi har også inkludert intervjuer med avdeling for transport og infrastruktur i Nordland fylkeskommune, nasjonalparkforvalter i Saltfjellet-Svartisen nasjonalpark og lokale grunneiere og reiselivsoperatører ved innfallsporten til nasjonalparken. Til begge intervjurundene ble det utarbeidet egne intervjuguider. I tillegg har vi gjennomgått relevante planer og strategier.

Den første runden satte søkelys på hvordan reiseliv er behandlet i kommunale planer, strategier og prosesser, erfaringene med disse, relasjonen til andre aktører (fylkeskommunens arbeid med besøksstrategi, nasjonalparkens besøksstrategi) og arbeidet med Brestuaområdet som innfallsport til nasjonalparken. Den andre runden fokuserte mer på Halsas kjennetegn og kvaliteter som bosted og reisemål for besøkende, innbyggernes ønsker for reiselivet og hvilke utfordringer de ser i stedsutviklingen. Spørsmål om deltakelse i planprosesser (mulighetsstudie og reguleringsplan mv.), med særlig vekt på utviklingen av Halsa som innfallsport til nasjonalparken, samt utfordringene og mulighetene i dette arbeidet ble også dekket i intervjuene.

Arbeid med besøksforvaltning og regenerativt reiseliv i Nordland

Reiselivs- og opplevelsesnæringen er et satsingsområde for Nordland fylkeskommune. I mange år har fylkeskommunen bygget opp kompetanse på opplevelsesbasert reiseliv, som én av tre prioriterte næringer i fylket. De siste ti årene har Nordland hatt en betydelig vekst

i antall besøkende. Lofoten har hatt den største økningen, noe som har medført press på infrastruktur og servicetilbud.

For å møte disse utfordringene gjennomførte Nordland fylkeskommune et forprosjekt om besøksforvaltning i 2017. Forprosjektet konkluderte med at det var behov for et pilotprosjekt om besøksforvaltning (referanse: FT-sak 101/2017). Pilotprosjektet ble gjennomført i perioden 2018–2022.[1] Målet var å utvikle metodikk og verktøy som kommunene kan bruke i sitt arbeid med reiselivsnæringen.

Fylkeskommunen ansatte to personer som skulle jobbe tett sammen med de deltakende kommunene. De åtte kommunene som deltok i pilotprosjektet, var: Røst, Værøy, Moskenes, Flakstad, Vestvågøy, Vågan, Vega og Meløy. Det ble valgt en utforskende tilnærming som tok tak i lokale problemstillinger som var relevante i besøksforvaltning.

Pilotprosjektet hadde et samfunnsorientert perspektiv. Besøksforvaltning ble definert som det å «sikre en bærekraftig utvikling som er innenfor grensene til det natur, landskap, miljø, lokalsamfunn og lokal kultur tåler, samtidig som det gir grunnlag for sunn næringsdrift og lokal verdiskaping» (Nordland fylkeskommune, 2023b, s. 23). Opplevelsen må med andre ord være god både for besøkende og fastboende. Et sentralt grep var å skifte fokus fra volum til verdiskaping. Det er ikke antall besøkende i seg selv som teller, men den verdien de skaper lokalt, og som også inkluderer sosial og kulturell verdiskaping. Reiseliv kan bidra til å skape bærekraftige lokalsamfunn dersom det utvikles på en måte som tar hensyn til lokalsamfunn, natur, landskap, kultur og øker lokal verdiskaping.

Reiselivet skiller seg fra en del andre næringer ved at produksjon og forbruk skjer på samme sted. Derfor påvirker reiselivet lokalsamfunnet direkte. Besøksforvaltning handler om å finne den ønskede balansen mellom å legge til rette for besøkende på et sted og det å ta vare på stedets ressurser på en bærekraftig måte. Dette er også grunnen til at besøksforvaltning kan sies å høre hjemme i samfunnsplanleggingen og derfor må integreres i samfunnsplanleggingen på kommunalt, fylkeskommunalt og nasjonalt nivå.

I pilotprosjektet ble det jobbet med fire hovedtema:

- Medvirkning og involvering
- Få besøksforvaltning inn i planarbeid
- Engasjere folkevalgte
- Samarbeide med reiselivsnæringen om ansvarlig markedsføring

Prosjektet la vekt på en «nedenfra og opp»-tilnærming, der lokalsamfunnet står i sentrum. Besøksforvaltning handler dermed om å sette lokalsamfunnet først, og deretter se hvordan reiselivsnæringen kan bidra til den utviklingen fastboende på stedet ønsker. Reiseliv er en vekstnæring som gir muligheter, men de som bor på stedene med besøk må også våge å diskutere hva reiselivet skal bidra med i utviklingen av lokalsamfunnet, og på hvilke premisser man eventuelt ønsker å ta imot besøkende. Derfor kreves det god medvirkning og involvering av innbyggerne.

I samarbeid med tre grendelag i Lofoten ble det utviklet et «kræsjkurs» i besøksforvaltning for frivillige lag og foreninger.[2] Kurset er bygget på innovasjonsmetodikken Behov-Løsning-Test (Dagestad, 2014). Det ble utviklet et kurshefte som gjør det mulig for grendelag (eller andre som ønsker å bruke kurset) å møtes fire kvelder for å diskutere

1 www.nfk.no/besoksforvaltning

2 https://www.nfk.no/reiseliv/temaside/besoksforvaltning/delprosjekter/medvirkning-og-involvering-av-lokalbefolkningen/krasjkurs-i-besoksforvaltning.63636.aspx

besøksforvaltning på sitt sted. Kurset gir lokalsamfunn verktøy til å diskutere besøksforvaltning i ulike kontekster – enten for å ønske flere besøkende velkommen, eller for å håndtere utfordringer knyttet til dagens situasjon. Gjennom kurset diskuterer grenda/bydelen grunnleggende spørsmål om hvilken utvikling de ønsker lokalt. Alle som bor på stedet inviteres, inkludert lokale næringsaktører. Det jobbes med fem sentrale spørsmål for å skape en helhetlig og langsiktig utvikling:

1. Hvorfor ønsker vi besøk? Hva ønsker vi at reiseliv og besøkende skal bidra til lokalt?
2. Hva har vi? Hvilke ressurser ønsker vi å bygge på og dele med besøkende? Hvilke områder vil vi skjerme?
3. Hvor og når vil vi ha besøk? Hvilke perioder eller områder er sårbare?
4. Hvem vil vi invitere «hjem til oss»? Hvilke typer av besøkende ønsker vi aktivt å tiltrekke oss?
5. Hvordan får vi tak i de besøkende vi ønsker oss? Hva vil være ansvarlig markedsføring?

I tillegg til kræsjkurset har det vært arrangert utopiverksted i noen lokalsamfunn, bl.a. på Halsa, som vi kommer tilbake til senere i artikkelen. Dette er en metode for å skape dialog om et steds felles verdier, der man sammen reflekterer over hvordan lokalsamfunnet bør eller skal være i fremtiden. Prosessen bygger på at forandring skjer nedenfra, det vil si at de menneskene som bor på stedet skal være med å utforme sin egen fremtid. Møtet ble arrangert på kveldstid under faglig ledelse av Ove Jakobsen og Vivi Storsletten ved Senter for økologisk økonomi og etikk ved Nord universitet.

Pilotprosjektet utviklet også et folkevalgtkurs om besøksforvaltning, i samarbeid med KS Nord.[3] Kommunene har hovedansvar for lokal samfunnsutvikling, og folkevalgte er bindeledd til innbyggerne og ansvarlig for at kommunen løser sine oppgaver. Det første kurset ble gjennomført i Meløy kommune, som er caset for LANDTIME-prosjektet beskrevet nedenfor. Her ble det også utviklet et oppfølgingskurs, «Dialog for bærekraftig samfunnsutvikling», i samarbeid med KS Nord og Nord universitet.[4] Kurset bestod av fire digitale samlinger (på grunn av pandemien) og de som deltok var formannskapet, kommunens administrasjon og grendelagene.

Erfaringene fra pilotprosjektet avdekket strukturelle utfordringer og mangler i dagens systemer. Reiselivsutvikling var ofte beskrevet i temaplaner som politikerne kun tok til orientering. Temaplanene for reiseliv involverte i hovedsak reiselivsbedrifter, og ikke folk utenfor næringen. Målsettingene var som regel størst mulig vekst. Dette kan fortsatt sies å være en utfordring i planarbeidet.

Pilotprosjektet har vist at besøksforvaltning ikke bare handler om å håndtere dagens utfordringer, men om å forstå hvorfor utfordringene oppstår, og hvordan samspillet mellom reiseliv og samfunnsutvikling kan finne en god form. Besøksforvaltning krever samarbeid mellom mange aktører og fagområder og er dermed en del av et komplekst styringssystem der ulike aktører, nivåer og interesser møtes. Erfaringene fra Nordland viser at dagens systemer ikke er tilstrekkelige for å håndtere denne kompleksiteten knyttet til god besøksforvaltning. Derfor er det behov for å inkludere besøkende som brukergruppe i kommunalt planverk og arbeid med stedsutvikling. Reiselivsnæringen kan heller ikke alene diskutere hvordan utviklingen av reiselivet skal være. Det må lages arenaer der reiselivsnæringen, kommunen, annet lokalt næringsliv, frivilligheten og innbyggerne diskuterer dette

3 https://www.nfk.no/reiseliv/aktuelt-reiseliv/folkevalgtkurs-i-besoksforvaltning.119114.aspx
4 https://www.nfk.no/reiseliv/aktuelt-reiseliv/folkevalgtkurs-i-besoksforvaltning.119114.aspx

sammen. En godt sammensatt og velfungerende reisemålsledelse vil kunne håndtere dette i praksis. Dette er også noe som Reisemålsutvalget anbefaler i sin redegjørelse til regjeringen (NOU 2023: 10).

Erfaringene og innsikten fra pilotprosjektet ble brukt videre da fylkeskommunen gikk i gang med å utvikle en ny strategi for reiselivs- og opplevelsesnæringer. Reiselivsteamet i fylkeskommunen hentet også inspirasjon fra ulike miljø, bl.a. i Belgia, på New Zealand og fra det tradisjonelle samiske verdigrunnlaget. De deltok også på konferansen «Regenerative tourism – Building a healthy tourism in the Nordics» på Færøyene i 2021.[5]

Prosessen med utvikling av ny reiselivsstrategi gikk over drøyt ett år. Basert på erfaringene fra besøksforvaltningsprosjektet og et regenerativt perspektiv ble det tidlig klart at fylkeskommunen ønsket at strategien skulle ha et sterkt samfunnsperspektiv. Prosessen ble bredt forankret gjennom medvirkning og involvering av mange aktører. Innspillene kom fra aktører fra hele fylket, 10 rundebordsamtaler med 65 deltakere fra ulike aktørgrupper, samt en spørreundersøkelse med over 80 svar. I tillegg kom det inn vel 30 innspill i høringsrunden og disse ble behandlet før endelig strategi ble vedtatt.

Reiselivstrategien ble avgrenset til områder der fylkeskommunen selv har en rolle, mandat eller virkemidler. Samspill internt i Nordland fylkeskommune er avgjørende for å oppnå målene i strategien. Derfor har strategien et særlig fokus på intern samhandling. Det ble gjennomført dialogmøter med ulike avdelinger og gjennomført et felles utopiverksted. I tillegg ble politisk ledelse i fylkeskommunen involvert.

Fylkestinget vedtok strategien enstemmig i april 2023 (Nordland fylkeskommune, 2023a). Strategien er ambisiøs og fremtidsrettet, med mål om reduserte utslipp, grønn omstilling og et regenerativt reiselivsperspektiv. Fylkeskommunen ønsker å bruke reiseliv som et strategisk verktøy i samfunnsutviklingen. Det forutsetter at også reiselivet bidrar til å løse de store samfunnsutfordringene som klima, miljø, demografi og utenforskap. Nordland var den første fylkeskommunen i landet som vedtok en reiselivsstrategi som bygger på det regenerative perspektivet.

Det regenerative perspektivet kan bidra med grunnleggende nye prinsipper og inspirasjon til systemendringer. Besøkende kan også være en ressurs som kan bidra til å skape lokale verdier, men da må man våge å bygge en næring som er villig til å forbedre og styrke ressursgrunnlaget sitt.

Undersøkelse av Halsa, Brestua og Saltfjellet-Svartisen nasjonalpark

Halsa er en av 10 bygder i Meløy kommune i Nordland. Kommunen kjennetegnes av lange fjordarmer omkranset av høye fjell, en rekke øyer og spredt bebyggelse. Halsa ligger sør i kommunen og har fergeforbindelse videre sørover til nabokommunen Rødøy, knyttet til Kystriksveien langs Helgelandskysten (FV17, hvor deler er nasjonal turistvei). Meløy kommune var som nevnt en av pilotkommunene i Nordland fylkeskommunes satsing på besøksforvaltning. I den forbindelse arbeidet kommunen mye med Brestua, som er en av innfallsportene til Saltfjellet-Svartisen nasjonalpark. Dette reiselivsanlegget er viktig både for turister og lokalbefolkning. Fra Brestua har man fritt utsyn til Engenbreen, som er en av brearmene til Svartisen (Norges nest største bre). På Brestua er det også en kafe, som er et populært besøksmål både for turister og folk fra Meløy og regionen rundt. For vanlige besøkende er Brestua kun tilgjengelig med båt, og det er i dag tilbud til de reisende om båttransport fra Holandsvika, ca. 15 km fra Halsa (figur 1).

5 NORA Projects og https://nora.fo/regenerative-2021?_l=no

Som en del av arbeidet med besøksforvaltning har kommunen, i samarbeid med nasjonalparkforvaltningen, tilrettelagt for besøkende i Brestua-området og videre fram mot breen. I den forbindelse kjøpte Meløy kommune i 2016 Brestua for å sikre allmenn tilgjengelighet og styrke lokal tilhørighet (Sørheim & Lyssand, 2024). På grunn av svak kommuneøkonomi, har kommunen i 2026 valgt å selge seg ut, men på vilkår som fortsatt sikrer allmenn tilgjengelighet. Kafeen driftes i dag av en privat reiselivsaktør, som samtidig har konsesjon på båttransporten mellom Holandsvika og Brestua, samt guiding opp til Engenbreen, etter avtale med Meløy kommune.

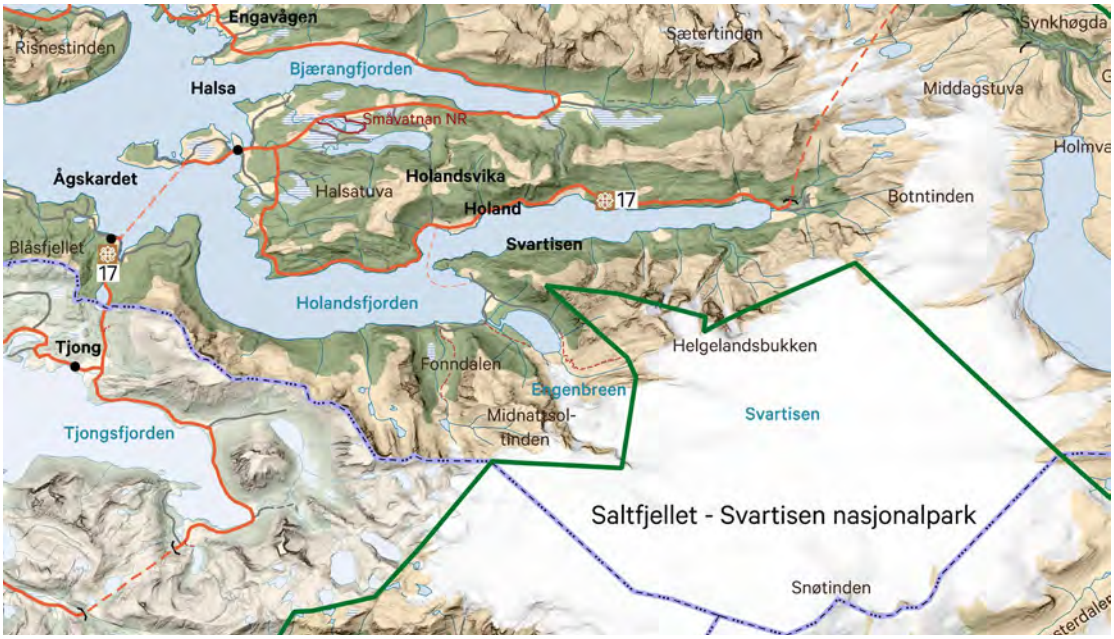

Figur 1. Kart over Halsa, Engenbreen og Saltfjellet-Svartisen nasjonalpark (kilde: Utdrag fra friluftskart Meløy (Berg Kartografi)). Brestua er området mellom Brevannet nedenfor Engenbreen og Holandsfjorden.

Det bor rundt 800 innbyggere på Halsa. Bygda har et sterkt maritimt næringsliv, men på tross av dette er man, som mange andre mindre bygder, sårbar for befolkningsnedgang, aldrende befolkning og press på kommunale tjenester som barnehage, skole, aldershjem, etc. Dette er et viktig utgangspunkt for Halsas lokale planarbeid. For å gjøre bygda mer attraktiv og robust er ønsket å utvikle stedet som innfallsport til Brestua og nasjonalparken.

Stor rasfare gjør at kaianlegget ved Holandsvika med båttransport til Brestua drives på dispensasjon fra kommunen. Området ligger også tett på Kystriksveien og høye, bratte fjell, med svært begrenset mulighet til å etablere nye reiselivstilbud. Dette er noe av bakgrunnen for et lokalt ønske om å flytte båttransporten fra Holandsvika til Halsa. I tillegg vil flyttingen kunne bidra til å styrke Halsa som sted og reisemål. Båttransport fra Halsa vil bety noe lengre avstand til Brestua. Samtidig blir det lagt vekt på at båtturen vil kunne bli en attraksjon i seg selv, fordi fjordarmen er omkranset av spektakulære fjell, fjordutsikt og hvor breen åpenbarer seg mot slutten av turen.

Det er ett gårdsbruk i drift ved Svartisen som driver med storfe på beite (se figur 2). Dette bidrar til et åpent kulturlandskap som verdsettes lokalt. Bonden er avhengig av båttransport til og fra Holandsvika for å frakte både redskaper, fôrmidler og dyr. Informantene vi snakket med var opptatt av å opprettholde kaia ved Holandsvika, selv om turisttrafikken vil flytte til Halsa, da dette er den korteste veien over fjorden. Den forrige bonden bygde Brestua i 1984 og drev den ved siden av gårdsdriften i flere år, før den ble solgt til en annen aktør i 2005. Denne reiselivsaktøren drev stedet fram til kommunen overtok eierskapet i 2016.

Figur 2. Kulturlandskapet med beitedyr ved Brestua med Engenbreen i bakgrunnen (Foto: Sunniva Sørheim og Ylva Lyssand, 2024).

Halsa-samfunnet har selv tatt initiativ til en mulighetsstudie og en påfølgende reguleringsplan-prosess. Utvikling av ny kai i Halsa, inkludert tilbud om båttransport til Brestua, står sentralt. I tillegg legger man opp til opparbeiding og tilgjengeliggjøring av områdene rundt det planlagte kaianlegget sentralt på Halsa, med mulighet til å utvikle tilhørende aktivitets- og servicetilbud.

Meløy kommune har nylig rullert kommuneplanens arealdel, hvor man også har inkludert det nye kaianlegget på Halsa. Denne planen ble vedtatt av Meløy kommune i juni 2025. I arealdelen har også kommunen valgt å gå videre med en plan for en alternativ løsning med ny bro over Holandsfjorden, og ny vei (FV17) forbi strandsonen ved Brestua som fortsetter på sørsiden av fjorden og tunell videre sørover (figur 1). Målet med ny vei og bro er å forbedre kommunikasjonen nord-sør i dette kuperte fjord- og fjellandskapet. Forslaget om ny vei og bru ble fremmet gjennom en felles kommunedelplan for Meløy og Rødøy i 2016. Rødøy er en kommune preget av mange øyer, og en ny vei og bro vil bidra til at kommunen blir landfast nordover, og man slipper å være avhengig av dagens ferge over fjorden til Halsa.

Ifølge våre informanter vil en ny veitrasé forbi Brestua få store negative konsekvenser – på flere måter. For det første vil ny vei utgjøre et stort inngrep i strandsonen nedenfor Brestua og forringe den unike kvaliteten ved området. Det vil også gjøre at området blir mye mer tilgjengelig (og dermed sårbart for større besøkstrykk) da man ikke lenger er avhengig av båt. For det andre vil det føre til at Halsa vil komme i bakevja, da Kystriksveien ikke lenger vil gå forbi bygda. Ifølge informanter på Halsa har også den planlagte veien forbi Brestua lagt hindringer for finansiering av anløpssted og parkering på Halsa fra Nasjonale turistveier under Statens vegvesen.

Kommunen har også vedtatt en reguleringsplan med nytt hotell i strandkanten nedenfor Brestua, noe som også vil påvirke de unike kvalitetene i området. Selv om ingen av våre informanter mener dette prosjektet vil bli realisert, utgjør en vedtatt reguleringsplan alltid en mulighet for en utbygger som ønsker å realisere et slikt prosjekt.

På tross av usikkerheten knyttet til planlagt ny vei som vil endre betingelsene for en framtidig båttransport fra Halsa til Brestua, arbeider Halsa-samfunnet videre med sitt lokale planarbeid for å utvikle Halsa som innfallsport. Næringslivet i bygda, med aktøren Halsa bedriftsnettverk, er sentrale i prosessen. Samtidig er det vårt inntrykk at planarbeidet er godt forankret i lokalsamfunnet gjennom velforeninger og andre lokale organisasjoner. En viktig faktor for dette var det tidligere nevnte utopiverkstedet som ble arrangert på Halsa i 2022. Flere av våre informanter viste til dette som en viktig inspirasjonskilde for å arbeide aktivt med sin egen framtid, herunder planarbeidet for Halsa.

Utvikling av Halsa som innfallsport håper man vil få flere besøkende til å stoppe på Halsa og bidra til å få mer aktivitet og liv. En representant for den yngre befolkningen på Halsa uttrykte dette slik:

> Jeg er positiv til planene om å utvikle Halsa som innfallsport til Brestua, håper på en kjedereaksjon med mer aktivitet. […] Det mangler også en møteplass for ungdom i Halsa, og en slik innfallsport kan danne utgangspunkt for ny restaurant eller kafe.

En viktig person i planarbeidet har vært en lokal arkitekt som har stått for mye av utformingen av mulighetsstudien og arbeidet med reguleringsplan. Sentralt i planarbeidet er utvidelse av ny småbåthavn og ny molo for båt til Svartisen, samt arealer til kafe og andre tilbud. Intervjuene på Halsa viste at lokalbefolkningen har et nært forhold til Brestua og Svartisen som et lokalt friluftsområde og møtested. Det er bl.a. flere arrangementer på Brestua, som samler folk fra hele Meløy og regionen. Slik sett vil også en framtidig båttransport fra Halsa kunne styrke relasjonen mellom lokalsamfunnet og Brestua og Saltfjellet-Svartisen nasjonalpark, samt skape en møteplass for besøkende og fastboende.

Diskusjon

Nordland fylkeskommune er tidlig ute med å legge et regenerativt perspektiv til grunn for en regional strategi for reiselivet. Hva er konsekvensene av et slikt valg? Det regenerative perspektivet innebærer at man beveger seg fra å se reiseliv som en sektor med ensidig fokus på næringsutvikling, til å se på reiseliv som en bidragsyter til samfunns- og stedsutvikling. Det betyr at man går fra å jobbe ovenfra og ned (toppstyrt) til å vektlegge det å jobbe nedenfra og opp med vekt på dialog og innbyggermedvirkning. I tillegg må man være villig til å gå fra et dominerende og ofte ensidig fokus på kontinuerlig vekst og økonomiske parametere til også å verdsette balanse og forbedringer (Bellato & Pollock, 2023).

Når et sted får flere besøkende enn det tåler, kan det være fristende å bruke pris som et virkemiddel for å redusere trafikken. Å satse på færre, men mer betalingsvillige gjester kan gi lavere besøkstall uten at inntektene går ned. Likevel passer ikke denne løsningen inn i et regenerativt perspektiv. Den skaper ekskludering og utenforskap fordi bare de som har råd, får tilgang til stedet. Besøkende må derfor vurderes ut fra mer enn hvor mye penger de legger igjen. De må ses i lys av et bredere sett med verdier. For å utvikle et reisemål på en mer regenerativ måte bør de som inviteres på besøk være i tråd med svarene lokalbefolkningen har gitt på de fem sentrale spørsmålene som ble omtalt tidligere i artikkelen.

Det enkelte sted og lokalsamfunn har en sentral plass i det regenerative perspektivet. Målet er at besøkende skal forlate reisemålet i en bedre stand enn da de kom (Bellato & Pollock, 2023). Det er derfor nødvendig å forstå plassen og stedet for å kunne bidra positivt til forbedringer. Reiselivsutviklingen bør derfor skje på lokalsamfunnets premisser og med kunnskap om viktige verdier på det enkelte sted. Disse verdiene inkluderer naturverdier, andre livsformer, menneskelige relasjoner til landskap, kulturelle verdier, lokal økonomisk

verdiskaping og sosiale møteplasser. Denne kunnskapen kan både være kjent/uttalt og taus. Den må kartlegges gjennom en prosess med dem som bor i det enkelte lokalsamfunn.

At lokalsamfunn tar ansvar for egen utvikling ved å utarbeide egne planer er et viktig utgangspunkt for en mer stedssensitiv planlegging, og samtidig noe vi finner få eksempler på. Et sentralt element for stedssensitiv planlegging er å bygge på stedets ressurser, relasjoner og verdier, og at man har en reell medvirkning fra lokalsamfunnet (Stokke & Clemetsen, 2022). Det samme er at evnen til samarbeid og erkjennelse av betydningen av lokale integreringsaktører som drivkraft i fellesskapsprosesser i lokalsamfunnet er til stede (Clemetsen & Stokke, 2019).

Det som er et felles verdigrunnlag for både stedssensitiv planlegging og det regenerative perspektivet, er at de tar utgangspunkt i stedet og lokale forhold. Medvirkning blir et sentralt bidrag til kunnskapsgrunnlaget det skal tas beslutninger på. Det kan argumenteres for at dette skiller seg ut fra dagens praksis hvor planer og konsekvensutredninger ofte gjøres av eksterne aktører som vurderer stedet ut fra en standardisert mal. Stedssensitiv planlegging og det regenerative perspektivet argumenterer for at dette arbeidet ikke kan være løsrevet fra lokalbefolkningen og dermed noe som kan «settes bort» til andre.

Retten til medbestemmelse er et grunnleggende demokratisk og menneskerettslig prinsipp i Europa. Grunnleggende forvaltningsprinsipper er blant annet retten til å bli hørt i saker som angår en selv, og at man har en reell påvirkningskraft (European Union, 2000). Norsk plan- og bygningslov bygger direkte på disse prinsippene for deltakelse. Både stedssensitiv planlegging og det regenerative perspektivet er derfor i tråd med grunnleggende prinsipper om et levende nærdemokrati. Gjennom dialog inviteres innbyggerne til å bli medskapende i utviklingen av sitt eget lokalsamfunn. Erfaringene fra Nordland viser at denne «nedenfra og opp»-involveringen er en nøkkel til engasjement, nytenkning og utvikling, og stimulerer til både kreativitet og handlekraft. Dette er også i tråd med tradisjonen i mange nordnorske bygder hvor folk til alle tider har vært mangesyslere (Brox, 2007).

En stedssensitiv og regenerativ inngang til planarbeid er interessant i diskusjonen rundt innovasjon i kommunesektoren, f.eks. knyttet til begrepet «Kommune 3.0» som brukes av KS (KS, 2018). Kommune 3.0 harmonerer tett med prinsippene for regenerativ utvikling, der målet ikke er å optimalisere eksisterende systemer, men å styrke lokalsamfunnets samlede kapasitet til å skape verdi over tid. I regenerativt reiseliv betyr dette at kommunen ikke bare legger til rette for turisme, men inviterer innbyggere, næringsliv og besøkende inn i en felles prosess for å utvikle steder som både tåler og trives med besøk. Kommune 3.0 gir dermed et styringsmessig rammeverk for å realisere regenerativ praksis: Kommunen fungerer som plattform, innbyggerne som medskapere, og planprosesser som arenaer for kontinuerlig læring og samskaping (ibid.). Dette står i kontrast til dagens debatt rundt kommunesammenslåing, som er et typisk Kommune 2.0-grep. Denne «ovenfra og ned»-tilnærmingen er forankret i en moderniseringslogikk der større enheter antas å gi mer effektiv drift, bedre ressursutnyttelse og mer profesjonelle tjenester.

Nordland fylkeskommunes arbeid med lokale kræsjkurs og utopiverksted har bidratt til å sette reiselivet i en regenerativ sammenheng med fokus på stedet. Sporene fra utopiverkstedet på Halsa i 2022 var tydelig da vi besøkte stedet i 2023 og 2024. I våre samtaler med representanter for lokalbefolkningen ble det vist til at flere aktiviteter som sprang ut fra verkstedet har blitt realisert. Dette gjelder bl.a. ønsket om å starte opp arbeidet med en reguleringsplan. Det er interessant at et slikt planarbeid ble initiert av lokale ildsjeler. Det er også positivt at Meløy kommune aktivt støtter opp under Halsas planarbeid for å utvikle seg som en innfallsport til Brestua og Svartisen. I dagens planpraksis er det ofte

private utbyggere som bestiller, finansierer og i mange tilfeller også utarbeider reguleringsplaner (Falleth & Saglie, 2018). Dette betyr at planinitiativet ligger hos aktører med tydelige økonomiske interesser, mens innbyggerne ofte kommer senere inn i prosessen (Knudtzon, 2018). Dette utfordrer idealet om tidlig og bred medvirkning. Eksempelet fra Halsa viser at initiativet like godt kan komme fra lokalbefolkningen selv basert på medvirkningsprosesser.

Det å bygge opp under Halsa-samfunnets egne planer for å utvikle seg som reisemål og innfallsport til Brestua og Svartisen er lovende initiativer. Lokalsamfunnet er selv i førersetet for utviklingen, godt støttet av fylkeskommunen og Meløy kommune. Dette er i tråd med Bellato et al. (2022) som påpeker at et viktig prinsipp for regenerativt reiseliv er at lokalsamfunnet selv må være med å definere hva slags reiseliv de ønsker seg. Studien vår avgrenser seg imidlertid til de sosiale sidene ved stedet, da det lokale initiativet i Halsa ikke legger opp til noen plan for hvordan naturforholdene skal bedres, noe som også er et sentralt premiss i regenerativ tenkning (Bellato et al., 2022). På den annen side var det flere av våre informanter som var opptatt av å bidra til at den eneste bonden som driver landbruk på Brestua, skal kunne ha et økonomisk grunnlag for å drive i framtiden. Den lokale reiselivsaktøren som sørger for båttransporten til Brestua, var bl.a. opptatt av at også båttilbudet til Holandsvika bør bestå. Selv om turisttrafikken i framtiden vil gå fra Halsa vil denne overfarten være den korteste ruta for transport av dyr og innsatsmidler. Aktiv landbruksdrift med beiting av storfe er viktig for å holde kulturlandskapet ved like og sikre artsmangfold i beitelandskapet. Viktigheten av aktivt landbruk ved Brestua ble også fremhevet av informantene i en masteroppgave om muligheten for å utvikle regenerativt reiseliv ved Brestua (Sørheim & Lyssand, 2024). Studien viser at landskapet som er formet gjennom aktiv beiting også er viktig for at landskapet holdes åpent og for de store opplevelseskvalitetene (ibid.).

Studien av Halsa viser samtidig at det er hindringer i veien for å imøtekomme lokale ønsker. For det første vil den kommunale arealplanleggingen måtte balansere ulike og ofte motstridende interesser. Det kan også oppleves som å være en utfordring å prioritere én av bygdene fremfor de ni andre i kommunen. Skal det vurderes å arrangere utopiverksted i de andre bygdene for å få et tilsvarende kunnskapsgrunnlag fra dem? I vårt case fra Halsa vil planene om ny vei forbi Brestua samt planen for nytt hotell være en hindring. Kommuneplanens arealdel er vedtatt og har bundet areal til ny veitrasé. En ny vei forbi Brestua vil endre de unike kvalitetene, særlig langs strandsonen. Området vil også bli mye mer tilgjengelig og utsatt for masseturisme hvis denne traséen for ny Kystriksvei blir realisert. I dag er det mulig å styre besøk på en kontrollert måte gjennom båtanløpene. Også hotellplanene på Brestua vil ha negative konsekvenser for det unike landskapet som er vurdert som særlig verdifullt i regional og nasjonal sammenheng (Asplan Viak, 2018). I tillegg vil disse planene utfordre lokale ønsker om å flytte båtavgangen til Halsa. Det utfordrer også indirekte en økonomisk vekstlogikk knyttet til masseturisme versus andre verdivalg som kom fram på utopiverkstedet. Endringer i arealplanene vil i tillegg innebære en viss politisk risiko og utfordre avtalene som er gjort med Rødøy kommune.

Clemetsen et al. (2021) påpeker at man bør gå fra å tenke på reiselivsutvikling som en destinasjon til å tenke på det også som en møteplass, hvor besøkende og lokalbefolkning kan møtes på lik linje. Planene for ny båthavn og tilhørende aktiviteter på Halsa vil kunne bidra til aktive møteplasser hvor tilreisende stopper for å ta båten og samtidig benytter seg av andre tilbud på Halsa. Mange av de samme tilbudene vil også komme lokalbefolkningen

til gode og legge til rette for møter mellom besøkende og fastboende. Som vist ovenfor er det også håp for at dette også kan bidra til en møteplass for barn og unge i bygda. Samtidig er det også en trend i reiselivet at flere turister søker autentiske tilbud, som lokal mat og andre lokale produkter og opplevelser (Haukeland et al., 2021).

Konklusjon

Stedssensitiv planlegging og det regenerative perspektivet deler verdigrunnlag og gir et nytt grunnlag for hvordan vi kan utvikle reisemål. Denne tilnærmingen tar utgangspunkt i stedet slik det faktisk er: naturen, identiteten, bruken av arealer og hvordan lokalsamfunnet fungerer i hverdagen. Når vi planlegger på denne måten, kan vi ikke bruke standardløsninger eller generelle maler. Vi må hente mer kunnskap fra dem som kjenner stedet best, og vi må lytte til lokale erfaringer tidlig i planprosessen. Caset fra Halsa viser hvordan medvirkning og lokal-initiert planlegging kan gi et grunnlag for å kunne drive stedssensitiv planlegging.

Dette gir også nye muligheter i bruken av plan- og bygningsloven. Loven gir rom for medvirkning, lokale prioriteringer og tydelig styring av arealbruk. Med stedssensitiv og regenerativ tenkning kan kommunene bruke disse verktøyene mer aktivt i reisemålsutvikling – for eksempel i besøksstrategier, arealplaner, temaplaner og lokalsamfunnsplaner. Målet er å sikre at utvikling av reiseliv faktisk øker lokal verdiskaping og gjør lokalsamfunn mer robuste over tid.

Denne retningen bygger også opp under nærdemokratiprinsippet. Lokale stemmer, lokal kunnskap og lokale prioriteringer må få større betydning i utvikling av reisemål. Dette er særlig viktig for små kommuner og omstillingskommuner, som ofte har sårbar natur og begrenset kapasitet. Her er det avgjørende at utviklingen av reiseliv skjer på kommunens premisser, i takt med lokalsamfunnets ønsker og innenfor naturens tålegrenser.

Artikkelen har som mål å introdusere nye perspektiver som kan styrke samfunnsplanleggingen på alle forvaltningsnivåer. Erfaringene fra Nordland fylkeskommune er at de ulike medvirkningsformene som er testet ut flere steder skaper et lokalt engasjement, og at deltakerne setter pris på «å bli satt i sentrum». I eksempelet som er brukt i Meløy er det kombinasjonen av folkevalgtkurs om besøksforvaltning, oppfølgingskurs innen bærekraftig samfunnsutvikling og utopiverksted som har mobilisert politikere, administrasjon og lokalsamfunn, og skapt en plattform for samskaping. Dette viser hvordan et felles språk og involvering kan skape engasjement, og hvor innbyggerne blir medskapere i samfunnsutviklingen.

Nordland fylkeskommune vil gjennom sitt arbeid bidra til dette ved å utvikle ny kunnskap, nye arbeidsformer og bedre verktøy for kommunene. Sammen kan vi styrke bruken av plan- og bygningsloven i reisemålsutvikling, løfte fram lokalsamfunnenes egne stemmer og sikre at reiseliv bidrar til livskraftige steder i hele Nordland.

Samtidig er det viktig å erkjenne at det fortsatt er utfordringer på veien mot å realisere et regenerativt reiseliv. Som det kom fram i masteroppgaven til Sørheim og Lyssand (2024), er bl.a. reiselivsaktørene avhengige av økonomisk lønnsomhet, noe som i enkelte tilfeller utfordrer det å følge regenerative prinsipper fullt ut. Det må også poengteres at reiseliv alltid vil sette spor, ikke minst selve reisen og tilhørende utslipp. Samtidig tar det tid å endre til nye måter å tenke på, særlig i møtet med godt etablert bedriftsøkonomisk rasjonalitet og tankesett. Noen må imidlertid gå foran for at endring i mer regenerativ retning skal kunne skje, og sånn sett er Nordland fylkeskommunes nye regionale reiselivsstrategi om regenerativ utvikling lovende. Det samme er den kommunale støtten til det lokale planarbeidet i Halsa.

Finansiering

Denne artikkelen er skrevet som en del av formidlingsarbeidet i det kunnskapsbaserte samarbeidsprosjektet LANDTIME, som er finansiert av Norges forskningsråd (prosjekt 326968).

Referanser

Almås, R. (2025). *Regenerativt landbruk*. Store norske leksikon.

Asplan Viak (2018). Reguleringsplan for hotell ved Svartisen. Konsekvensutredning landskap.

Bellato, L., N. Frantzeskaki & C.A. Nygaard (2022). Regenerative tourism: a conceptual framework leveraging theory and practice. *Tourism Geographies. An international Journal of Tourism Space, Place and Environment*. https://doi.org/10.1080/14616688.2022.2044376

Bellato, L. & A. Pollock (2023). Regenerative tourism: a state-of-the-art review. I: *Tourism Geographies. An international Journal of Tourism Space, Place and Environment*. https://doi.org/10.1080/14616688.2023.2294366

Brox. O. (2007). Nord – Norges bygder – er de liv laga? *Tidsskriftet PLAN*, 2, 28–35.

Clemetsen, M. & K.B. Stokke (2014). Landskapsressursanalyse: Regionalt utviklingsverktøy for landskap og lokalsamfunn. *Tidsskriftet PLAN*, 46 (6), 50–53.

Clemetsen, M. & K.B. Stokke (2019). Managing cherished landscapes across legal boundaries. I: S. Egoz, K. Jørgensen & D. Ruggeri (red.), *Defining Landscape Democracy. A Path to Spatial Justice*. Edward Elgar, s. 165–177.

Clemetsen, M., K.B. Stokke, J. Barane & T. Haraldseid (2021). From tourist destination to local meeting place. Enhancing visitor experiences and social resilience in rural communities. I: P. Fredman & J.V. Haukeland (red.), *Nordic Perspectives on Nature-based Tourism. From Place-based Resources to Value-added Experiences*. Edward Elgar, s. 50–63.

Dagestad, S. (2014). *Innovasjon i praksis: veien til den andre siden*. Innoco AS.

European Union (2000). Charter of Fundamental Rights of the European Union, 2000/C 364/01. Official Journal of the European Communities.

Falleth, E.I. & I.-L. Saglie (2018). Kommunal arealplanlegging. I: N. Aarsæther, E. Falleth, T. Nyseth & R. Kristiansen (red.), *Plan og Samfunn. System, praksis, teori*. Cappelen Damm Akademisk.

Haukeland, J.V., P. Fredman, D. Sigries, L. Tyrvainen, K. Lindberg & Y. Elmahdy (2021). Trends in nature-based tourism. I: P. Fredman & J.V. Haukeland (red.), *Nordic Perspectives on Nature-based Tourism. From Place-based Resources to Value-added Experiences*. Edward Elgar, s. 16–31.

King, C. (2022). Beyond Sustainability: A Global Study of Nature-based Solutions in Regenerative Tourism. *Travel and Tourism Research Globally*, 38, https://hdl.handle.net/20.500.14394/49404

Knudtzon, L.C. (2018). *Kan vi snakke om medvirkning? Sivilsamfunnets innflytelse og bidrag i reguleringsprosesser.* PhD-avhandling, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU).

KS (2018). *Samskaping – veier til innovasjon i kommunesektoren*. Oslo: KS FoU.

Nordland fylkeskommune (2023a). Strategi for reiseliv og opplevelser i Nordland 2023–2027. Vedtatt april 2023.

Nordland fylkeskommune (2023b). Besøksforvaltning – hvorfor og hvordan? Et informasjonsskriv fra Nordland fylkeskommune om hvordan kommuner kan håndtere reiselivsutvikling. Versjon 2. https://www.nfk.no/api/presentation/v2/nye-innsyn/filer/v-4852d2a0__c0af__4ad0__92fa__2c4396e3e1f4-706119_15_A!d-1000300958!sL4Kuc?pid=1

NOU 2023: 10: Leve og oppleve. Reisemål for en bærekraftig fremtid. Nærings- og fiskeridepartementet.

Nyseth, T., A. Førde & J. Cruickshank (2018). Fra attraktive steder til omtenksom by- og stedsuvikling. I: N. Aarsæther, E. Falleth, T. Nyseth & R. Kristiansen (red.), *Plan og samfunn. System, praksis, teori*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Saarinen, J. (2019). Communities and sustainable tourism development: Community impacts and local benefit creation tourism. I: S.F. McCool & K. Bosak (red.), *A Research Agenda for Sustainable Tourism*. Cheltenham: Edward Elgar.

Stokke, K.B. & M. Clemetsen (2022). Regional tenkning – ny giv for samfunnsplanleggingen? I: M. Clemetsen & S. Asmervik (red.), *Sted, fellesskap og framtid. Erik Loranges idealer og dagens samfunnsplanlegging*. Universitetsforlaget, s. 19–32.

Stokke, K.B., H. Lykkja, A.-H. Hansen, J.V. Haukeland, I.-L. Saglie & M. Clemetsen (2023). Bærekraftig og bruksretta besøksforvaltning – erfaringer fra kommunal planlegging i Nordland. *Tidsskriftet Plan*, 4, 2023, 38–47.

Sørheim, S. & Y. Lyssand (2024). Utvikling av regenerativt reiseliv: En mulighetsstudie av innfallsporten til Saltfjellet-Svartisen nasjonalpark. Masteroppgave i by- og regionplanlegging, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, NMBU.